

9. Сохацька, Є. Сонячний таланти (До 65-річчя Наталії Кашук / Євгенія Сохацька. – Кам'янець-Подільський вісник. – 2002. – 25 жовтня. – № 44 – С. 4.

10. Тобі, одній. зб. поезії – Вінниця: Вінницьке обл. книж. газ. вид-во, 1963. – 48 с.

11. Фаренюк, П. Жива пісня: вірші та поеми / Петро Фаренюк. – Кам'янець-Подільський, 2011. – 251 с.

Summary

The article views the creative work of three Podillia poets from the standpoint of view of manifestation of the concepts of the "sixties" movement.

Key words: Khrushchov "tran" national identity, love and respect for mother tongue, high patriotism.

Одержано 3 травня 2013 року

УДК 37.011.3–051(477.43)(092)

В.Г.Байдич

Надія Мороз (Кравчук) – педагогічна гордість Хмельниччини

Висвітлюється життєвий та професійний шлях вчителя-методиста, відмінника освіти України, вчителя історії Волице-Полівського НВК Теофіпольського району Хмельницької області Мороз (Кравчук) Надії Петрівни.

Ключові слова: Мороз (Кравчук) Надія Петрівна, сільська школа, вчитель історії, учні.

Реформа сучасної української загальноосвітньої школи має на меті вивести її на рівень світових стандартів, що неминуче позитивно позначиться на просуванні країни до європейського простору. Ця робота, грандіозна за масштабами, велична за змістом, відповідальна за результативністю, може бути успішною за наявності цілої низки доленосних чинників, один із яких слід віднести до першорядних. Йдеться про сучасний учительський персонал України, його фахові і моральні якості, культурний потенціал, нарешті, готовність стрімко, без зупинок, рухатися вперед, наполегливо перебудовувати систему своєї навчально-методичної роботи, самоосвіти, активно переймати передовий педагогічний досвід вітчизняних і зарубіжних лідерів галузі. Мабуть, не всі нинішні освітяни готові вже зараз взятися за інноваційну діяльність, без якої школа може залишитися на старих позиціях. На недопустимості цього наголосив у своєму Указі Президент України Віктор Янукович "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року". На його пере-

конання, загальна середня освіта має оновити свій зміст, форми і методи організації навчально-виховного процесу на засадах особистісної орієнтації, компетентісного підходу, на основі впровадження досягнень психолого-педагогічної науки, педагогічних інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій тощо¹. Для цього потрібна новий учитель, діяльність якого здатна забезпечити прорив української школи до вищої якості, яка відповідає європейським стандартам.

Теперішній учительський загал України має тисячі яскравих прикладів самовідданого служіння справі навчання і виховання підрастаючого покоління, які базуються на найновіших педагогічних технологіях і варті наслідування. До беззаперечних освітянських лідерів належить і сільська учителька історії із Хмельниччини Мороз (Кравчук) Надія Петрівна, життєвий і професійний шлях якої є повчальним для багатьох випускників школи, які вирішили присвятити своє життя загальноосвітній школі.

Надія Петрівна Кравчук народилася 25 листопада 1961 року у селі Волиця Теофіпольського району Хмельницької області, в інтелігентній сім'ї. Батько Петро Андрійович, який походив з багатодітної родини (мав троє братів і сестер), здобув економічну освіту, працював бухгалтером, а згодом очолив місцеве колективне господарство. Мати Лідія Сергіївна також виросла у багатодітній сім'ї. Усі 6 дітей Романюків були прикладом для всіх школярів і, маючи неабиякі здібності до навчання, здобули вищу освіту. Сестра Ліда, якій легко давалися природничо-математичні дисципліни і подобалася робота з дітьми, облюбувала учительський фах. Після закінчення Бердичівського педагогічного інституту здобула спеціальність учителя математики, працювала у різних школах Теофіпольщини, а згодом переїхала у рідне село, де виросла у справжнього майстра-педагога, очолила місцеву восьмирічку. У сім'ї Надійка була старшою, опікувалася молодшим братиком Василем (нині – депутат Верховної Ради України). Діти отримували від батьків велику увагу, зростали на традиційних українських цінностях, передусім їм прищеплювали повагу до старших (дідуся – ветерани Великої Вітчизняної війни, бабуся пройшли через окупаційне лихоліття, згодом відбудували місцевий колгосп, постійно дбали про своїх маленьких діточок, активно допомагали сільській громаді і окремим родинам), до захисників Вітчизни, людей праці, тих, хто не рахувався зі своїми інтересами і присвячував себе спільній справі. Домашнє виховання давало свої результати: разом зі старшими діти поралися в городі, були надійними помічниками в присадибному господарстві, ніколи не відмовляли в допомозі старшим, а в школі були прикладом у навчанні і праці.

У початкових класах Надійка почувалася досить впевнено: на ходу схоплювала пояснення навчального матеріалу, старанно виконувала класні роботи і домашні завдання, допомагала подругам у підготовці до уроків, з повагою ставилася до своїх учителів, у яких бачила незаперечних авторитетів. І досі Надія Петрівна з хвилюванням згадує свого першого вчителя Василя Андрійовича Тогобицького, до якого однокласники тягнулися, як до батька, отри-

мували від нього промінці його великого, гарного і чуйного серця. Саме тоді у школярки сформувався дитячий культ Учителя – носія великих і різноманітних знань, умілого порадника, сердечного опікуна, людини для всіх, яка своїм теплом могла зігріти малі дитячі душі, вселити у них віру в завтрашній день, переконати у потребі щоденно працювати над собою і здобувати позитивні навчальні результати.

У 5-8 класах коло учителів значно збільшилось. Різні предмети забезпечували Надія Петрівна Шевчук, Зінаїда Федорівна Семенюк, династія Осецьких (Марія Ульянівна, Галина Леонідівна, Володимира Володимирівна, Леонід Леонідович), Петро Федорович і Надія Василівна Ланчуки, Надія Онуфріївна Тогобицька, Тимофій Іванович Баб'як. На уроках математики доводилося демонструвати високу увагу і часто піднімати руку для того, щоб відповісти на запитання, які ставила ... її мама-вчителька під час перевірки домашнього завдання і вивчення нового матеріалу. Це були найскладніші уроки, адже Лідія Сергіївна не давала доньці жодних преференцій, скоріш, навпаки, на її прикладі демонструвала рівне ставлення і однакову вимогливість до усіх учнів. Ці уроки були найважчими, але не найбільш улюбленими, до яких учениця зараховувала, у першу чергу, ті, які були пов'язані з історією. Любов до минувшини Надійці привила її вчителька історії Надія Юхимівна Богонюк. Вона вражала усіх своєю широкою ерудицією, ґрунтовністю, вивіреністю, врівноваженістю, а також здатністю зачарувати розповіддю чи то про повстання Спартакана, чи добу Ярослава Мудрого, чи про національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького. Вміння педагога чітко і правильно розставити акценти у багатому історичному матеріалі, який доносила до школярів, робити на його основі узагальнення і висновки, запам'яталося учениці надовго і стало у пригоді в майбутньому.

Закінчуючи на відмінно навчання у восьмирічці, Надія Кравчук присвятила педагогам цієї школи свої, одні з перших, поетичні рядки, у яких віддзеркалилося її ідеалізоване бачення ролі Учителя, свій душевний трепет перед цією унікальною Постаттю: Вчитель... / Скільки в цьому слові / Ніжності і ласки. / Він у клас заходить, / Мов чарівник з казки. // В усмішці ласкавій / Він примружить очі / І розкаже дітям / Про людей робочих. // Про життя країни / Творче і натхненне, / Фабрик і заводів / Дихання щоденне. // Інколи сердито / Він нахмурих брови, / Якщо хтось бездумно / Перерве розмову. // Він, як мужній Данко / Крізь ліси і хащі / Всіх веде до світла / В палац знань найкращий. // Вчителю наш любий, // Велике спасибі. / За працю нелегку твою, / За те, що ти дав нам / Знання і уміння / Навчив нас любити / Вітчизну свою. Очевидно, тоді у випускниці загорілося бажання поповнити педагогічну когорту країни, присвятити себе навчанню і вихованню дітей, на все життя стати вчителькою.

Завершувати середню освіту довелося у сусідній Поляхівській середній школі. Як старшокласниця, Надія відразу вписалася у новий колектив, поставила собі за мету завоювати авторитет серед учнів і учителів. Добросовісно і якісно виконуючи покладені на неї обов'язки, учениця незабаром заявила

про себе як про незаперечного лідера, відповідальної й обов'язкової, трудолюбивої і цілеспрямованої. Тож не випадково її направляли до райцентру для участі в олімпіадах з різних навчальних дисциплін. А після успіху на цьому етапі вона виборювала право представляти Теофіпольщину на обласних олімпіадах, де займала призові місця.

З нею рахувалися і однокласники, які довірили їй бути комсомольським ватажком, і наставники-педагоги, які могли покластися на розсудливу, вдумливу школярку, довірити їй виконання різних доручень, що закономірно чи несподівано з'являлися у вирі шкільного життя і потребували сумлінних і відповідальних виконавців. Її ім'я лунало на всіляких шкільних заходах, приурочених різним подіям, на загальних батьківських зборах, де Петро Андрійович і Лідія Сергіївна почувалися із-за дочки справжніми іменинниками. З вдячністю згадує Надія Петрівна директора школи і вчителя історії Петра Степановича Павлюка, уроки якого були напрочуд легкими, цікавими, швидкими і результативними, а також усіх тих наставників, хто своєю постійною, самовідданою працею, сів у серцях і душах старшокласників добре і вічне, ростив їх патріотами, вірними традиціям батьків, разом з ними виходив на колгоспне поле восени збирати врожай картоплі, цукрового буряка тощо. Передусім йдеться про класного керівника Ганну Петрівну Мусійчук, учительку української мови і літератури Ганну Миколаївну Мажару, учителів інших спеціальностей – Миколу Родіоновича і Мотрю Афонівну Клепченків, Марію Михайлівну і Павла Дорофійовича Вісарчуків, Ганну Андріївну Лещук, Марію Дмитрівну і Романа Климовича Боднарів, Галину Григорівну Зарічнюк, Василя Лук'яновича Крищука, Анатолія Михайловича Мажару, Марію Антонівну Томчук.

У невтомній учнівській праці два роки збігли швидко. Напружені випускні іспити. Підготовка до кожного з них забирала багато сил, спричиняла хвилювання. Цей рубіж Надія пройшла блискуче, і отримала атестат про середню освіту із золотом на медалью, що відразу вписало її ім'я до когорти шкільної еліти. Але ця, далеко не ординарна, подія не викликала черстве самолюбство. Почувалася такою ж, як і всі інші друзі-однокласники, й до ранку, доки не зійшло незабутнє червене сонце, святкувала свій випускний вечір. Згадували спільно проведені роки, різні цікаві епізоди, пустощі і юнацьку солідарність, раділи нинішньому дню, мріяли про майбутнє і вибудовували сміливі плани. Надія заявила: стану студенткою, буду учителькою історії!

Вступний іспит на історичний факультет Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту склала на відмінно. Це стало перепусткою до здійснення шкільної мрії. Любувалася старовинним Кам'янцем, його фортецею, каньйоном річки Смотрич, мостами, рагушею, культовими спорудами, іншими пам'ятками, які засвідчували про цікаву і неповторну історичну минувшину цього ушанованого міста. Гуляла парками, площами, вулицями і поступово усвідомлювала, що це все незабаром стане складовою її ще незві-

даного студентського життя. Було хвилююче і водночас боязко – якою ж то буде її майбутня доля? Неподалік факультету підшукали квартиру, у якій разом із однокурсницею Світланою поселилися у невеличкій кімнатці, де не було вікон, зате почувалися самостійними, щасливими, такими, що утімали свою жар-птицю. Хотілося вже з перших днів довести свою перемогу у конкурсному зарахуванні абітурієнтів не випадковою, а ще продовжити шкільну лідерську традицію і щодня добиватися успіху у вивченні тих предметів, які передбачав навчальний план спеціальності вчителя історії і суспільствознавства.

Відповідальність за обрану професію педагога, бажання набути усього комплексу знань заставляли Надію трудитися систематично, наполегливо, самовіддано. Не пропускала жодної робочої години. До семінарських занять готувалася вчасно, регулярно, у повному обсязі, використовуючи не лише обов'язкову, а й додаткову літературу (як правило, монографії, наукові статті, енциклопедії). На відпочинок часу майже не залишалось і місця розташування кінотеатрів у першому семестрі так і не засвоїла. Кумиром першокурсників був декан факультету доцент (згодом – доктор історичних наук, професор, академік) Лев Васильович Баженов. Його шанували не лише за постійну увагу до першокурсників, яку він постійно демонстрував на факультеті і в гуртожитку, а й за змістовні лекції з історії стародавнього світу, де він був справжнім докою, за зусилля прищепити любов до всесвітньої історії і рідного міста, у якому не раз проводив екскурсії, переконував студентів-початківців цікавитися історичними пам'ятками, з якими пов'язувалися ті чи ті історичні події, відомі імена.

Лекції з історії СРСР та археології читав доктор історичних наук, професор Іон Ізраїлевич Винокур, майбутній академік, відомий в Україні фахівець-археолог, надзвичайно толерантна, уважна до студентства людина. Він постійно турбувався, щоб молодь працювала над засвоєнням предметів, які йому були доручені, демонстрував артефакти із факультетського археологічного кабінету-музею для кращого розуміння тих чи тих археологічних культур, які були поширені, зокрема, і в Придністров'ї (у цьому регіоні шоліта працювала факультетська археологічна експедиція, яку впродовж кількох десятиліть очолював улюблений професор).

Доцент Олександр Дмитрович Степенко забезпечував викладання історії СРСР XIV–XVIII ст. та історії України, демонстрував глибокі знання і вимагав знати всі основні події цих дисциплін, особливо вітчизняної історії і культури, заставляв оволодіти багатим хронологічним матеріалом, добре знати історичну карту.

Ці та інші викладачі історії сформували у першокурсників основи широкого історичного світогляду, який у наступні роки невпинно розвивався, примножувався і значно перевищував шкільні знання з історії. Уже на першій екзаменаційній сесії виявилось, що Надія Кравчук, яка до того у групі навчалася на відмінно, стала лідером у навчанні на курсі. Склавши останній на цій сесії іспит, відчула, що її праця гідно вшанована найвищими оцінками. А це

стимулювало до подальшого руху вперед, оволодіння новими знаннями з історії, педагогіки, психології, методики викладання тощо. Набутий студентський досвід був запорукою успіху у майбутньому, який демонструвала зовнішньо з легкістю, але вона сама і її подруги добре знали, що цей прогрес забезпечувала щоденна невтомна праця над собою, розширення світогляду, набуття нових знань, умінь та навичок, зокрема щодо аналізу історичних документів, опрацювання спеціальних історичних досліджень. Щоб справлятися з усіма навчальними завданнями, яких побільшало, маги кращі можливості для праці і частково відпочинку, поміняла житло (винаймала з двома подругами, Світланою і Марією, кімнату у сучасному багатоповерховому будинку із усіма зручностями, який, щоправда, був на більший відстані від факультету, ніж попередній). Навесні 1981 р. разом із подругами поселилася у щойно збудований гуртожиток №4 (у його спорудженні брали участь й студенти з будзагонів), де сама доклала рук до очищення майбутньої житлової площі від будівельного сміття, до впорядкування секцій і поверхів. Побут покращився, ніхто не контролював споживання води і електричної енергії, як це було раніше, на приватних квартирах, щоправда, затвердженого адміністрацією режиму дня гамірні студенти не завжди дотримувалися, тож не раз підготовка до занять вимушено затягувалася. Проживання в гуртожитку (тут нараховувалося понад 400 осіб), де правили бал, з одного боку, студентське самоврядування, адміністративний контроль, а з іншого, – молодіжна стихія (своєрідна студентська республіка), стало школою для подальшого життя.

На II–IV курсах (термін навчання був чотирирічний) студентка Кравчук продовжила дивувати друзів і викладачів своєю настирливістю в оволодінні знаннями і навичками. Маючи авторитет серед викладачів, вона не дозволяла собі пропустити підготовку до наступних семінарських занять, відпрошуватися з лекцій, обов'язкових консультацій тощо. Старші викладачі Борис Михайлович Кушнір, Василь Андрійович Радіоненко, Жанна Григорівна Гуменюк, Валерій Степанович Степанков (згодом – доктор історичних наук, професор, академік), доценти Іван Йосипович Козак, Анатолій Антонович Грицюк, Микола Григорович Кукурудзяк (згодом – доктор історичних наук, професор), Микола Федорович Довгань, Петро Федорович Щербина (згодом – доктор юридичних наук, професор), Володимир Прокопович Газін (згодом – доктор історичних наук, професор), Анатолій Олексійович Копилов (тодішній ректор, згодом – професор, академік), професори Петро Флорович Лаптін, Леонід Антонович Коваленко та інші завжди відмічали старанність студентки у навчанні, її незаперечні успіхи, лідерські позиції. А доцент Юрій Михайлович Тарасов (згодом – доктор історичних наук, професор), який викладав один із найскладніших предметів – історіографію історії СРСР, враховуючи ґрунтовну обізнаність Надії з усіх тем, пишався, що у нього є така студентка, і при нагоді публічно називав її найкращою на курсі, пророкував велике майбутнє.

У 1979–1980 навчальному році другокурсники почали слухати лекції з історії СРСР (XIX – початок XX ст.) у 27-річного асистента О.М.Завальнюка

(випускник цього ж факультету, згодом – доктор історичних наук, професор, академік), який після закінчення аспірантури прибув на роботу до Кам'янець-Подільського педінституту і незабаром став душею і улюбленцем II курсу. Студенти III групи, де навчалася Надія, сердечно вітали свого молодого наставника, який восени 1980 р. захистив кандидатську дисертацію, закликав усіх до активної участі у студентській науково-дослідній роботі, зокрема, в різних наукових студентських конкурсах – від внутрішньо-інститутського до республіканського і навіть – всесоюзному, де свого часу він став переможцем і здобув диплом I ступеня (згодом представники цього курсу – Василь Марчук, Сергій Борисевич, Анатолій Гуменюк, Юрій Хоптяр, Володимир Байдич виконали і успішно захистили кандидатські дисертації, а двоє із них – Василь Марчук і Сергій Борисевич здобули наукові ступені докторів історичних наук, стали професорами). Надія Кравчук, яка також мріяла про викладацьку кар'єру і науковий ступінь (у 1982 р. її, дипломантку III ступеня республіканського етапу Всесоюзного конкурсу студентських наукових робіт з історії ВЛКСМ і суспільних наук, нагороджену багатьма почесними грамотами за яскраві і змістовні виступи на різних студентських наукових конференціях, зокрема, на республіканській, яку присвятили 600-річчю Куликовської битви, єдину на весь випускний курс, кафедра всесвітньої історії рекомендувала до вступу в аспірантуру Київського державного університету імені Тараса Шевченка), змушена була відмовитись від цих планів через заміжжя й інтереси молодого сім'ї (чоловік працював учителем математики тієї ж восьмирічки, яку закінчила Надія, і мав гарну перспективу зробити адміністративну кар'єру).

Студентське життя було цікавим, різноманітним, сповненим різних подій. Допомогали підшефним господарствам збирати врожай цукрового буряка у с. Брага і яблук – у с. Дерев'яни Кам'янець-Подільського району. Щороку разом ходили на обов'язкові першотравневі та жовтневі демонстрації, де славили керівників партії і країни, здобутки соціалістичної держави (з півдесятка однокурсників були членами комуністичної партії, решта – комсомольцями). Був час і на дозвілля (вечори відпочинку, новорічні бал-маскаради, огляд художньої самодіяльності, походи в ліс, відзначення днів народження).

Незабутні враження справили табірне життя під час археологічних розкопок у Старосинявському районі Хмельниччини, де разом зі студентами Волинського педінституту працювали на розкопі коло річки, раділи кожній археологічній знахідці, датованій XIII ст., вели майже спартанський спосіб життя, зокрема смакували харчі із похідної кухні, які видавалися дуже смачними, розважались коло чарівного і загадкового вечірнього вогнища, яке здавалося ритуальним, ранньоісторичним, доцивілізаційним, що ніби зв'язувало сучасників з епохою тих далеких людей, матеріальну культуру яких із великим завзяттям виявляли молоді археологи.

Традицію збиратися коло вогнища продовжили через рік, під час проходження педагогічної практики у піонерському таборі, де із зрозумілих причин було менше романтики, свободи, проте більше почували себе майже само-

стійними педагогами, відповідальними за здоров'я дітей, їх змістовний відпочинок, проведення різноманітних заходів. Тоді керівництво табору заставляло наприкінці кожного дня звітуватися за пророблене, відзначало успішних вожатих, закликало наслідувати їх. Досвід, набутий на тій практиці, зміцнив переконання Надії Кравчук, що вона вірно обрала майбутню професію (діти надзвичайно тягнулися до розумної і обдарованої студентки, яка годинами могла розповідати про цікаві історії з життя різних народів світу, особливо стародавніх греків, римлян, германців, східних, південних і західних слов'ян, добре готувала їх до різних художніх, інтелектуальних і спортивних турнірів, давала корисні поради і глибоко вболівала й співпереживала за команду довіреного їй загону, яку вважала своєю).

На випускних іспитах успішно захистила дипломну роботу, блискуче склала державні іспити, отримала диплом з відзнакою і ... направлення на навчання до аспірантури (за два з половиною місяці до народження першої донечки). Прощання з *alma mater* було сумним і водночас оптимістичним. Знала, що випускники 1982 року не зрадять давній, живий традиції факультету приїжджати на побачення що п'ять років і звітувати за прожитий період (і справді, таких зустрічей вже відбулося аж 6), згадувати спільно проведені студентські роки і консультуватися зі своїми колишніми факультетськими наставниками. Але вже тоді відчувала, що близькі і споріднені їй серцю однокурсники вже не зможуть творити і підтримувати у такому складі того оригінального, неповторного молодіжного середовища, у якому кожен почувався щасливим, самостійним, часто безтурботним. А ще було усвідомлення переходу на інший, більш відповідальний рівень життя, де треба було утвердитися у новому трудовому колективі, заявити про себе, як перспективну учительку, повністю задіяти той потенціал, якого набула у виші, і у такий спосіб реалізувати свою далеку юнацьку мрію – стати справжнім педагогом, бути такою ж успішною, як її шкільні наставники.

Трудовий шлях Надія Петрівна розпочала у рідній восьмирічці. Патріотично налаштована учителька, яка робила перші самостійні кроки у шкільному світі, отримавши свою першу в житті зарплатню вирішила спрямувати її не на добробут молодой родини, а у Фонд миру. Цей крок педагога-початківця керівництво району оцінило дуже високо, і запропонувало їй перейти на роботу секретаря районної організації товариства “Знання”, яке опікувалося поширенням політичних, історичних, сільськогосподарських і науково-технічних знань в середовищі місцевого населення. Тут їй стали у пригоді набуті на історичному факультеті уміння й навички вільно спілкуватися з аудиторією, аргументовано доносити їй різні суспільно-політичні і наукові сюжети. Серед її слухачів були працівники різних установ Теофіпольщини, учасники обласних семінарів. Здавалося, органічний зв'язок з шкільним середовищем, заради якого здобувала вищу педагогічну освіту, перспективна випускниця Кам'янець-Подільського педінституту втратила. Але її подальша доля склалася по-іншому, давши змогу розкрити свій великий талант учителя, вихователя,

наставника, поставити його на службу великій загальнонаціональній справі – вчити підростаючі покоління історії, суспільствознавства, права, формувати у них активну громадянську позицію, ростити щирих патріотів української землі, продовжувачів і захисників національної традиції. У 1986 р. Надія Петрівна перейшла на посаду вчителя історії новозбудованої Волиць-Польової середньої школи (нині – навчально-виховний комплекс – загальноосвітня школа І-ІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад) Теофіпольського району, яку, після настирливої пропозиції і тривалих вагань, очолив її чоловік.

Нове місце проживання і роботи сподобалося. Велике, мальовниче село мало, крім школи, будинок культури, дільничну лікарню, аптеку, кілька магазинів, санаторій-профілакторій (нині, на жаль, не діє), у якому оздоровлювалися дорослі і діти з різних куточків України. У новому педагогічному колективі відразу захопилося самоствердитися, показати свої педагогічні здібності, завоювати авторитет серед колег, батьківської громадськості, учнів. До цього доклала багато зусиль. Особливо складно давалося викладання історії у старших класах, де в умовах горбачовської перебудови, що супроводжувалася демократизацією і гласністю різних сторін суспільного життя, треба було відійти від традиційного погляду на новітню історію СРСР. Нових підручників не існувало. Довелося займатися самоосвітою. Величезний масив публікацій в різних виданнях (наукових і суспільно-політичних московських і київських часописів) про “білі плями”, зокрема злочини партії і її вождів перед своїм народом, належало ретельно опрацювати, осмислити, а вже тоді викладати учням. Було багато сумнівів, скептицизму, зокрема у питанні про науковість того, що так старанно і наполегливо вивчала у виші. Молода учителька налагодила контакти з своїми колегами в районі, колишніми однокурсниками, обмінювалася з ними доступною інформацією (комп’ютерів тоді, на жаль, не було, тож користувалися телефоном, поштою, особистими зустрічами). Відвідувала семінари, які проводилися Хмельницьким інститутом удосконалення учителів спільно з історичним факультетом Кам’янець-Подільського державного педагогічного інституту. Проведена “корекція знань” дала змогу вийти на зовсім інший рівень усвідомлення історії країни ХХ століття. Була переконана, що суспільно-політичні процеси, які розвивалися тоді в Україні, повинні привести до зовсім іншого типу відносин з союзним центром. Сумнівалася у тому, а чи справді в СРСР вирішене національне питання, хоча з цим не ділилася на уроках і в педколективі.

Незалежність сприйняла як велике свято. Попри труднощі, в яких опинилася молода держава, вірила, що розпочалася нова епоха в її історії. Ідеалом Надії Петрівни стала Україна з європейським майбутнім, у якому повністю зреалізуються права людини, кожний громадянин матиме достойний рівень життя, а влада активно працюватиме над підвищенням соціальних стандартів, забезпечуватиме цивілізаційний поступ країни, зробить її членом європейської сім’ї.

Трудилася ще активніше, завятіше, наполегливіше. Розуміла відповідальність перед незалежною країною, новими державно-політичними реаліями.

Намагалася пробудити більший інтерес учнів до доленосних історичних процесів, викликати у школярів повагу до всього українського, титанічних зусиль предків із збереження української традиції, розвитку багатогранної національної культури. А ще – її зусилля спрямовувалися на виховання громадянських, патріотичних, соціальних якостей підростаючого покоління. З тих пір і донині вчителька цілеспрямовано працює над пробудженням інтересу учнів до самоактуалізації і самореалізації своєї особистості, конкурентоспроможності, створення умов для повноцінного, плідного, гідного людини життя завдяки самопізнанню і самовдосконаленню, самоствердженню, самоосвіті, самоорганізації через глибоке усвідомлення значущості дотримання правових, морально-етичних та інших норм та цінностей (гуманізм, демократія, повага до прав та свобод людини, неприйняття людиноненавистництва, відповідальність за долю близьких, країни, всієї людської спільноти тощо). Вчить дітей нестандартно мислити, вести конструктивний діалог, мати цілісне бачення сучасного світу, розуміти його витoki і тенденції розвитку, осмислювати місце і роль України в становленні сучасної цивілізації.

Готуючись до уроку, вчителька попередньо осмислює цілий комплекс питань новаторського характеру, які сприймає як свої найближчі і невідкладні завдання: створення таких ситуацій, за яких учні краще сприйматимуть історичні події, задумуються над наслідками, дадуть їм власну оцінку. У зв'язку з цим вона віддає перевагу методам особистісно-орієнтованого навчання, які дають змогу поєднати пізнавальну і практичну діяльність учнів з творчо-пошуковим і ціннісно-смісловим аспектами. Тож чимало уроків Надії Петрівни нестандартні, де, залежно від віку учнів і теми уроку, застосовує проблемний метод, “захист проєктів”, “філософські столи”, мозкові штурми, ділові ігри, прес-конференції, театралізацію тощо. Традиційно вона використовує наочні посібники, технічні засоби навчання, комп'ютерні технології, різноманітні джерела, вчить кожного учня самостійно працювати, читати і розуміти літературу, складати про прочитане свою власну думку. Цьому сприяють уроки мужності, уроки-семінари, уроки-зустрічі з історичними героями, уроки-змагання та інші.

П'ятикласники залюбки беруть участь в іграх: “Три речення”, “Дерево пізнання”, “В колі історичних героїв”, “Чарівний олівець”. Учням 6 класу подобаються уроки-аукціони, зокрема “Значення цивілізацій Стародавнього Сходу”, 7-го – творчі уроки, зокрема із складання кіносценарію “Життя в середньовічному місті”, 8-го – уроки-подорожі, під час яких вони разом з Колумбом, Васко да Гамою і Магеланом “подорожували” світом і “відкривали” невідомі європейцям землі. Дев'ятикласникам подобаються уроки-змагання, наприклад, про українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Учні перед випускного класу надовго запам'ятовують почуте на уроці-конференції “Голодомор 1932–1933 років в Україні”, а одинадятикласники, вивчаючи предмет “Людина і суспільство”, охоче беруть участь у “круглому столі” на уроці-бесіді “Цінність і краса люди-

ни”. Такі цікаві знахідки вчительки-новаторки залишають глибокий слід у свідомості школярів, дають змогу краще реалізувати дидактичну і виховну мету її діяльності.

Не випадково більшість її учнів вважають улюбленим предметом у школі історію України і всесвітню історію, чимало з них згадують ті ребуси, кросворди, історичні задачі і рівняння, які упродовж навчання в школі розв’язували під керівництвом Надії Петрівни. Особливо це стосується тих випускників, які щороку здобували призиви місця на районній олімпіаді з історії і брали участь в обласних змаганнях і як члени Малої академії наук України, виконували і успішно захищали в обласному центрі науково-дослідні роботи з історичного краєзнавства, посідаючи високі місця.

А ще у пам’яті вихованців залишили глибокий слід уроки і виховні заходи, пов’язані із вивченням основ правознавства, прав людини і формування правової культури (гра “Юридичний футбол”, брейн-ринг “Основи конституційного ладу України”, різноманітні ділові ігри і рольові ігри).

У цьому складному процесі учительці і учням допомагають багаточисельні дидактичні, розвиваючі, інформаційні матеріали, зосереджені в кабінеті історії. Саме тут відбуваються засідання історичного гуртка “Либідь”, де школярі розширюють свій світогляд, примножують знання, зокрема про видатних українців, національній святині, українську культуру, беруть участь у турнірах ерудитів, зустрічаються із захисниками Вітчизни різних поколінь (про це свідчать багато зібраних і виставлених фотоматеріалів), земляками, які побували на фашистській каторзі, зазнали репресій від сталінського режиму. Гуртківці зібтали спогади очевидців голодомору 1932–1933 років і ветеранів Великої Вітчизняної війни, які використовують на уроках і різних виховних заходів. Найбільшу активність школярі проявляють під час проведення тижня історії. Престижними для них є придумані Надією Петрівною такі нагороди, як медаль “За знання і кмітливість”, орден Мудрості і звання “Юний історик”. Їх вручають щороку відповідно до існуючого положення і вшановують учнів, які найбільше відзначилися у вивченні історії, гуртковій діяльності, пошуковій роботі і участі у Малій академії наук України. Як правило, їх завойовують старшокласники, що у значній мірі сприяє їхньому вибору майбутньої професії.

Працюючи класним керівником, Надія Петрівна виховує в учнів любов до України, своєї малої батьківщини, традицій українського народу. Її виховні години, які проходять у різноманітних формах, цікаві, швидкоплинні, вселяють у серця майбутніх громадян віру у краще майбутнє їх родин, країни загалом. Завдяки ініціативній учительці у школі започаткувалася традиція сімейних вечорів, родинних свят за участю батьків учнів. Особливо популярними зпоміж них стали: “Тепло родинного загишку”, “Новорічні вечорниці”, “Поговоримо про культуру”, “Вітчизна, як мати, у світі одна”, “Традиції нашої сім’ї”. Сімейність і тепло своїх сердець демонстрували родини одинадятикласників на випускному вечорі у будинку культури, де перед сільською громадою з

художніми номерами виступали багато пар: кілька матерів з доньками, батьків з синами, директор з випускником, учителі з членами батьківського комітету тощо. За невтішної демографічної ситуації такі заходи ще більше зближують односельчан, наповнюють їх життя позитивним змістом, святковістю, засвідчують про неабияку роль школи у культурно-духовному житті села. За це і Надії Петрівні, і її колегам-педагогам, і керівництву закладу освіти вони безмежно вдячні, вбачаючи у їхній діяльності яскраво виражені патріотичні мотиви, високу інтелігентність, мораль, культуру, духовність. А ще кожного із них вони сприймають відповідальними не лише за освіту і виховання сільських дітей, якісне освітнє життя підростаючого покоління, а й майбутнє України. До Надія Петрівни у них особливе ставлення, адже вона працює на громадських засадах заступник сільського голови, членом виконкому сільської ради, депутатом районної ради, допомагає сіяти не лише духовне, а й вирішувати матеріальні питання, зокрема поліпшувати благоустрій населеного пункту.

Вчителька має незаперечний авторитет серед педагогічної громадськості району: підготувала чотири брошури-посібники (“Історична мозаїка: поза-класні заходи з історії”, “Трагічна доля Волиці-Польової у 1932–1933 роках”, “Наші земляки – оstarбайтери”, “Шкільний трикутник: вчителі, учні, батьки”), на черзі – ще кілька подібних праць, переможець районного і учасник обласного етапу конкурсу “Учитель року”, допомагає молодим колегам практичними порадами, очолює методичне об’єднання учителів історії Теофіопольщини. Із своїми роздумами про становиче галузі і практичними рекомендаціями щодо її вдосконалення виступає на сторінках районної газети “Майбуття”, вміщує в інформаційно-практичному бюлетені “Все для вчителя”, різні педагогічні ідеї апробує у живому форматі спілкування зі своїми колишніми наставниками і кількома однокурсниками, що працюють на історичному факультеті Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Тож професійний ріст, вболівання за підвищення престижності освіти в суспільстві, причетність до вирішення ключових завдань загальнонаціональної справи реформування загальноосвітньої школи, зокрема щодо створення нової якості освіти, відповідної нинішній історичній епосі, розвитку мислення дітей, зорієнтованого на майбутнє², стало для Надії Петрівни альфою і омегою її педагогічної діяльності, професійного життя.

Удома вона чуйна жінка і турботлива мама, бабуся, справжня господиня. Разом з чоловіком Сергієм Григоровичем вміло господарюють на присадибній ділянці, збудували гарний, затишний дім (тут часто лунає веселий дитячий сміх онука Іванка і племінників Даринки й Андрійка; а коли сюди навідується Світлана з чоловіком, подруги зі студентських часів зі своїми сім’ями, чимало однокурсників і знайомих, то на всю вулицю чути задушевні українські пісні – веселі і сумні, які увібрали у себе багатовікові переживання); виростили двох гарних, тямущих, сучасних доньок, які здобули вищу освіту і увібрали від своїх батьків, дідусів і бабусь найкращі риси – моральність, задушевність, трудолюбивість, відповідальність за доручену справу, пошану

до людини праці, вболівання за українську державу і суспільство. Старша Наталя закінчила фізико-математичний факультет Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, молодша Світлана – факультет соціальної педагогіки і практичної психології Хмельницького національного університету. Обидві доньки є справжньою гордістю і надією батьків, продовжувачками родинної традиції.

За невтомну педагогічну і громадську діяльність, важливі здобутки у навчально-виховній роботі у сільській школі Надію Петрівну вшанували на різних рівнях: відділ освіти й науки району неодноразово нагороджував своїми почесними грамотами, присвоїли звання “Старший учитель”, згодом – “Учитель-методист”, Теофіпольські райдержадміністрація і районна рада розпорядилися занести її портрет на районну дошку пошани, а Міністерство освіти й науки України відзначило своєю Почесною грамотою і знаком “Відмінник освіти”. Але найбільшою нагородою для педагога є вдячність батьків і учнів за невтомну діяльність і здобутки у вихованні підростаючого покоління, кожного учня Волиць-Полівського НВК, і випускників, які, закінчуючи школу, йдуть у життя з набором тих людських цінностей, які їм прищеплював весь педагогічний колектив загалом і Надія Петрівна, зокрема.

Завтрашній день української освіти залежить від багатьох чинників, але не востаннє від тих педагогічних зірок, якими вона зігрівається, підживлюється, освітлюється і завдяки яким розвивається, набирає прищвидшення. У цьому сузір’ї яскраво сяє, випромінює життєдайну силу, потужну енергетику гуманізму і професійності, нарешті, чарує і приваблює зоря Надії Петрівни Мороз (Кравчук) – самовідданого педагога, патріота, професіонала завтрашнього дня, якому під силу розв’язувати найскладніші завдання із модернізації української освіти ХХІ століття.

Примітки:

1. Указ Президента України №344/2013 “Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року” від 25 червня 2013 року.
2. Там само.

Резюме

Освещается жизненный и профессиональный путь учителя-методиста, отличника образования Украины, учителя истории из с. Волиця-Полевая Теофипольского района Хмельницкой области Мороз (Кравчук) Надежды Петровны.

Ключевые слова: Мороз (Кравчук) Надежда Петровна, сельская школа, учитель истории, ученики.

Одержано 3 травня 2013 року